

5 A városi erdőhivatal működése a megalakulásától az első világháború befejezéséig (1871-1918)

5.1 Az erdőhivatal elhelyezése és személyzete

Az 1871-ben létesített városi erdőhivatal a községi bírói és a gazdasági felügyelői hivattal együtt a régi városháza épületéből 1899. május 1-jén a *Nepomuk utca 7. számú ház I. emeletére* költözött. A hivatali helyiségek őrzését egy éjjel-nappali őr biztosította, aki részére ezért ebben az épületben egy szoba-konyhás lakást biztosítottak.⁸⁹ A hivatalok innen 1902. május 1-jén az „*Apáczka utca 6. számú, az úgynevezett Tallián-féle házba*” költöztek, ahol a „városi javadalmazási ügyosztály” hat szobát, évi 800 korona bérért, a „községi bíróság” egy szobát és egy előszobát 225 korona bérért, az „erdőmesteri hivatal” egy szobát 190 korona bérért, a „gazdasági felügyelői hivatal” két szobát 300 korona évi bérért foglalt el. A két szoba és konyhából álló szolgálakásért a város évi 100 korona, a zászlóraktár egy szobájáért évi 225 korona, egy istállóhelyiségért évi 160 korona, összesen 2000 korona bért fizetett. Az „erdőmesteri hivatal” (városi erdőhivatal) a községi bírósággal együtt az erdei kihágások gyorsabb intézése végett 1906-ban a városi rendőrkapitányi hivatal bérleményébe, a *Perczel utca 2. számú ház I. emeletére* költözött.⁹⁰ Itt mindössze egy évig működött, mert 1907-re a *Széchenyi téren* elkészült a városháza új épülete, ahol az erdőmesteri hivatal a II. emeleten nyert elhelyezést. A székháznak hat telefonvonala volt. A földszinten: a rendőrszakaszvezetői szobában, az I. emeleten: a főispáni, a polgármesteri és a gazdasági hivatali szobákban, a II. emeleten: a rendőrkapitányi hivatalban, a III. emeleten: a mérnöki hivatalban. Az épület takarítását és fűtését a hivataloszolgák és erre a célra felfogadott napszámosok végezték.⁹¹ A hivatalos órák a tisztviselők részére reggel 8-tól 1 óráig, vásár- és ünnepnap 8-12 óráig, a segéd- és a kezelőszemélyzet részére 8-tól 2 óráig, vásár- és ünnepnapokon 8-tól 12 óráig tartott. Hétköznapokon mind a hivatalnokok, mind a segédszemélyzet közül, egymást felváltva két-két személynek, délután 2-től 5 óráig ügyeletes szolgálatot kellett tartaniuk.⁹² 1901-től a polgármester külön nyári és külön téli hivatalos órákat állapított meg. Az erdőmesteri hivatalnál télen-nyáron egyformán kellett a hivatalos órákat 8-tól 12 óráig, délután 2-től 5 óráig megtartani.⁹³

A városi erdőhivatal két évig - az előbb már említett - *Gondos János* városi fővadász vezette, majd 1873-1911-ig, csaknem negyven éven át, *Suha Rezső* városi erdőmester irányította a város erdőgazdálkodását. Az erdőmester munkafeladatát az 1844-ben 2902. szám alatt kiadott „Szabad Királyi Péts Városa Tanácsának és a' Város Erdő lovaglójának szálló utasítás”-ban foglaltak alkották. Ezt az utasítást a városi tanács 1902-ben a 22366. szám, 1907-ben a 27058. szám, 1909-ben a 4792. szám, 1912-ben a 268. szám alatt továbbra is érvényben tartotta. Az utasítás 12. pontja az erdőhivatal vezetésének módját részletesen szabályozta: „Valamint a' Város Tanácsa a' Polgármesterrel és Szószóllóval egyetemben a' Városi Erdők jövedelméről felelősek szinte úgy felelős az Erdőlovagló és az erdei gazdaság összes menetelésről sőt még az alárendelt erdei személyzet tetteiért is, a' mennyire ezek tőle származnának, ennél fogva az Erdőlovagló megegyezése és tudta nélkül a' város erdeiben, vagy pedig az Erdei őrszemélyzettel a' Tanácsnak szabadon rendelkezni tiltva leszen, ellenben Erdőlovaglónak is csak mindenkor és mindenben a' város Tanácsa engedelmével leszen szabad intézkedni.”

Az utasításnak az erdő fenntartásáról és minőségének a javításáról szóló, nagyon lényeges pontja a 27-ik, amely szerint „Az Erdőlovaglónak leg főbb kötelességei közé tartozik az erdőjavításoknak előmozdítása, és ebben őt a' Város Tanácsa is minden kitelhető módon gyámolítani köteles, különösen pedig az elpusztított vágás térei, és más üres helyek lesznek azok melyeknek nemesebb fmagokkal bevetése és facsetetékkel beültetése fogja az erdőlovagló egész gondját és figyelmét igényelni, köteles továbbá az erdőlovagló a' városi gesztenyések javításáról is gondoskodni.

Hogy erdei magok hiánya esetében az erdei javításak fenne akadjanak, köteles az erdőlovagló alkalmas helyeken az erdőben faiskolákat létrehozni, és ezekből az erdőültetésre szükséges facseteteket kiszolgáltatni; továbbá tartozik határ- és vadárok ásására valamint az egész erdei javításra figyelmét fordítani.

Az erdőjavításokról minden évben köteles továbbá az erdőlovagló előleges költség kiszámítási, valamint költség kiadási táblákat a Nagy: M: M: Kir: Ud: Kamarának 1817 évi május 28-ai 15295 szám alatt kelt körlevele értelmé, és a kiadott formamustra szerint a' meghatározott időben a' város Tanácsának benyújtani, és ez haladéktalanul a' Nagy M: M: Kir: Ud: Kamarának helyben hagyása végett felterjeszteni.

Azon esetre ha erdei magok hiánya, és facsetetéknek nem léte miatt erdőjavítások nem terveztetnének egy, vagy más esztendőben, ekkor csupán

okokkal támogatott jelentés léssen az erdőlovaglótlól a' város Tanácsához, és ettől a' Nagy M: M: Kir: Ud: Kamarához felterjesztendő.”⁹⁴

A városi tanács szorosan ragaszkodott ahhoz, hogy minden munkához, anyagbeszerzéshez az erdőmester előzetesen a tanács hozzájárulását megkérje. Erre jellemzőként álljon itt a 10378/1886. számú tanácsi határozat: „Az idei értés [erdősítési] munka megkezdésére erdőmester úr ezennel felhatalmaztatik. 1886 október 19-ike Dr. Schober tanácsnok, aljegyző.”⁹⁵

A városi erdő részére készített üzemterv 6. pontja „az erdőmester mellé egy alerdész alkalmazását, mint az erdőmester kezelési segéd tisztjét” szükségesnek tartotta és kötelezően előírta. Ennek alapján a városi tanács 1894-ben egy olyan erdőtisztet is azért kívánt alkalmazni, „aki az 1895. évben szükséges revízió munkáinak a II. félfordulósakra előírt teendőket is előírja és erre alkalmas egyént kell keresni”. Erre a munkára *gróf Széchenyi* főispán a polgármesternek *Tripammer Károlyt* ajánlotta, aki erdészeti tanulmányait 1890/91-ben Selmecbányán kezdte, „akinek személyes megjelenése, erős testalkatú és képzettségű uradalmi erdőgyakornokot helyettesítésre ajánlani bátorodom.” A főispán ajánlására a polgármester 1894. július 7-étől évi 600 forint fizetéssel és 10 % drágasági pótlékkal erdőhivatali segéd tisztként alkalmazta. Ugyanebben az évben a polgármester az erdőhivatali adminisztrációs munkáinak végzésére *Vastagh Gyulát* díjnoknak kinevezte.⁹⁶

Tripammer Károly részére az üzemátvizsgálási munkák (revízió) végzéséhez az aljegyzői hivatalban biztosítottak elhelyezést. Munkavégzése mellett készült fel az erdészeti államvizsgájára, amit 1895-ben sikeresen megszerzett. A revízió folyamán az addigi gazdálkodással összefüggésben tett észrevételei az erdőmesterrel való kapcsolatát megromtották. Az üzemtervtől eltérő, erdőhatósági engedély nélküli fahasználat vádját az erdészeti bizottság is tárgyalta. Az 1899. március 4-én tartott ülésről készült jegyzőkönyv ezzel kapcsolatban a következőket állapította meg: „Az erdőfelügyelőség szakvéleménye *Tripammer* városi erdőtisztnek Suha Rezső városi erdőmester ellen benyújtott feljelentése tárgyában: A feljelentésben foglalt azon állítás, miszerint a város részéről „C” üzemosztályban 6,30 kataszteri holdnyi túlvágatás eszközöltetett a valóságnak megfelel az 1879. XXXI. törvénycikk 52. §-ába ütköző erdőrendészeti áthágás forog fenn, amely büntetendő volna. Pécs város közönsége mint erdőbirtokos, valamint a városi erdőmesteri hivatal részéről minden rosszhiszeműség kizártnak tekinthető, tisztán tévedés látszik fennforogni. Kivételesen az eljárás mellőzése rendeltetik ... A legközelebbi 10 éves vágásterületek határvonalai azonnal kitűzendők.”⁹⁷

Nemsokára ezután az erdőmester tett panaszt *Tripammer* ellen azzal, hogy az a hivatalfőnökével szemben tiszteletlenül viselkedett, hogy kisegítő

erdőört önhatalmúlag felfogadott, hogy az erdőörök felett kellő ellenőrzést nem gyakorolt, hogy a szálfák megbecslését nem személyesen végezte, hogy a hivatalos utat nem tartotta be. A közigazgatási bizottság fegyelmi választmányi ülésén mindezeket „kisebb fokú szolgálati hanyagságnak” nyilvánította.⁹⁸

A hivatali súrlódást meggátolandó a polgármester Tripammer ideiglenesen a városi mérnöki hivatalhoz helyezte át és osztotta be munkára, ahol határmérési, területfelmérési és kitűzési feladatokat végzett. 1905-ben a polgármester visszahelyezte őt az erdőhivatalhoz, és a pécsi parkerdő üzemtervének elkészítésével bízta meg.

1910-ben Suha erdőmester súlyosan megbetegedett, helyettesítésére Tripammer kapott megbízást, majd az erdőmester elhunytá után a törvényhatósági bizottság városi főerdőmérnöknek választotta meg. A kir. kerületi erdőfelügyelőség „Pécs sz. kir. város erdőhivatalának újászervezése, illetve az eddig kettő városi erdőtiszt állás egyikének beszüntetése ügyében”, az ezzel kapcsolatos, 47849/1912. FM. számú rendelet alapján tett javaslatát a városi tanács részére tudomásulvétel és végrehajtás végett megküldte. Ennek megfelelően történt meg Tripammer főerdőmérnöknek történő kinevezése a főispán, mint az erdészeti bizottság elnöke által is. „66 főisp./1912 szám. Tripammer Károly Úrnak erdőtiszt Pécs Uraságotat a város törvényhatósági bizottságának 21/2841/1912 sz. határozatával az erdőmesteri és erdőtiszt állások egyidejű beszüntetésével ujonnan szervezett Főerdőmérnöki állásra az 1886. évi XXI tcz. 87 §-ában biztosított Főispáni jogom alapján ezennel helyettesítem, egyben felhívom, hogy a hivatali eskü letétele céljából a szab. kir. Város polgármesterénél haladéktalanul jelentkezék. Pécs 1912 évi márczius hó 29-én *Visy László* főispán.”

Az „erdőhivatal újászervezésével” kapcsolatosan az erdőfelügyelőség „új szabályzat összeállítását is szükségesnek” tartotta. Ennek megfelelően a város erdészeti munkáit egy erdőtisztnek, egy főerdőörnek és a szükséges erdőöröknek kellett ellátniok. Ezt tudomásul véve a polgármester „főerdőőri cím alatt új erdészeti hivatali altiszt állást” szervezett. Erre az állásra a polgármester *Kárpáti József*, a mánfai székesegyházi uradalom szakvizsgázott erdőörét nevezte ki.⁹⁹

Az erdészeti segédszeméllyel kapcsolatban az üzemterv „7 erdőör, telen 1-2 mezei ör, gyéritésenként 2 munkaör” alkalmazását kötelezően írta elő. Az erdőhivatal megalakulásakor a hét kerületvezető erdőör: *Fodróczy Gyula, Hetinác István, Kovács Sándor, Stelzhammer Antal, Török Márton, Vidákovics József* és *Wurzinger János* voltak.¹⁰⁰

Az erdőörök alkalmazásának feltételeiről az 1879. XXXI. tc. (erdőtörvény) 37. §-a rendelkezett. E szerint az előírás az írás, olvasás, a

számolás négy alpműveletének ismeretén felül, a feddhetetlen előélet, a 24. életév betöltése, 1890 után még a sikeresen letett erdőőri vizsga volt. A feddhetetlen előéletet erkölcsi bizonyítvánnyal kellett igazolni. Az *erdőőri szakvizsgára* vonatkozóan először a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 25347/1880. számú rendelete, „Az *erdőőri szolgálatra szükséges szakmai képesség törvényes igazolása*” címen jelent meg.¹⁰¹ A rendelet megjelenését követően Pécs szabad királyi város Közigazgatási Bizottság Erdészeti Bizottsága elrendelte az erdőőrök *erdőőri szakvizsgára* történő felkészítését. Az erdőhivatal erre a célra hat darab *Bedő Albert*, „*Erdőőr*” című könyvet szerzett be. A városi aljegyző pedig utasítást adott arra vonatkozóan, hogy „az erdőőrök a szakmai vizsgát 1892-re tegyék le, ellenkező esetben elbocsáttatnak”.¹⁰² Az első erdőőri vizsgát 1881. október 17-én Pozsonyban, Budapesten, Besztercebányán, Kassán, Ungvárott, Máramaroszigeten, Kolozsvárt, Szombathelyen és Pécsen tartották. A pécsi vizsgabizottság egyik tagja *Suha Rezső*, Pécs városi erdőmester volt. Két év múlva, majd 1906-ban ismét lehetőség nyílt az erdőőri vizsga pécsi letételére.¹⁰³ A városi tanács 1893-ban utasította az erdő mestert, hogy „a nem vizsgázott erdőőrök közül a be nem váltakat fokozatosan vizsgázottakkal váltsa fel.” Ennek a felhívásnak a hatására az erdőfelügyelőségtől ötven kérték az erdőőri vizsgára való bocsájtás engedélyezését.¹⁰⁴ **(5. melléklet.)**

Az erdőtvény 38. §-a az erdőtiszteket és az erdőőröket *hatósági eskü* letételére kötelezte. Ezt az erdőtiszteknek a közigazgatási bizottságnál, az erdőőröknek a főszolgabíró előtt kellett letenniük. A 40. § szerint „a hatóságilag fölesketett *erdőtisztek és erdőőrök szolgálatukban közbiztonsági közegeknek* tekintendők és mint ilyenek lőfegyvert viselhetnek. Ezen fegyverük vadászjegy-adómentes”. Az erdőőrök fegyverviselési-, fegyverhasználati- és fegyelmi szabályait a 72086/1895. FM-BM. számú, együttes rendelet tartalmazta. Az erdőőrök szolgálati fegyverként hátultöltő karabélyt és vadászkést kaptak, amelyeket szolgálatuk alkalmával viselniük kellett. Az erdőhivatal részére a honvédelmi miniszter vadászképes karabélyt, darabonként hat forintért, hozzá 1000 db töltényt, 57 forint 50 krajcárért biztosított.¹⁰⁵ Az erdőtvény 45. §-a elrendelte, hogy „az erdőőrök... a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter által megállapítandó könnyen felismerhető jelvényt kötelesek viselni.” A jelvényt a miniszter már 1881-ben, a 2293. számú rendeletével rendszeresítette, amiből az erdőhivatal 13 darabot rendelt meg, és 9 jelvényt az erdőőrök részére azzal adott át, hogy azokat szolgálatban kötelesek voltak látható módon ruhájukon kitűzve viselni.¹⁰⁶ **(6. melléklet.)**

Az erdőőröket esetenként az erdőhivaltól rendőri kísérettel szolgálataira is kikérték. Az 1897-es munkásmegmozdulás alkalmával *Kratochwill* „rendőrbiztos” az erdőmesternek az alábbi szöveget küldte: „Feltűnés nélkül!! Ma este 10 órakor e hó 15-én a városházához rendőri kísérettel szolgálataira annyi erdőőrt szíveskedjék kirendelni, amennyi csak lehetséges.”¹⁰⁷

Az 1912. évi „erdőhivatali átszervezés”-sel kapcsolatban 24 kgy./2841/1912. számú közgyűlési határozat az erdőőrökkel kapcsolatban is rendelkezett úgy, hogy *három elsősztályú és négy másodosztályú erdőőri állást* rendszeresített. Ugyanekkor valamennyi erdészeti alkalmazott járandóságait is megálapította. A főerdőmérnök járandósága évi 4000 korona alapfizetés, négyszer ötvenként 500-500 korona fizetésemelés, 1200 korona lakbér, 400 korona napidíjatalány és 32 úrm³ hasáb tűzifailetmény volt. A főerdőr részére - 1200 korona alapbért, háromszor négyvenként 150-150 korona fizetésemelkedéssel, 400 korona lakbért, 150 korona napidíjatalányt, 20 úrm³ dorong tűzifát és ruhailetményt állapított meg. Az elsősztályú erdőőrök járandóságát évi 800 korona alapbérben, háromszor négyvenként 100-100 korona emeléssel, 320 korona évi lakbérrel, 100 korona napidíjatalánnyal, 16 úrm³ dorong tűzifailetménnyel és ruhaátalánnyal rendezte, a másodosztályú erdőőröknél 600 korona évi alapbért biztosított, a többi járandóság az elsősztályú erdőőrökével megegyezett. Ugyanekkor az „erdészeti nyugdíj-jogosult állásokra” a szolgálati idő megállapítását egyénienként is elvégezték: „*Tripammer Károly* főerdőmérnök alkalmazva 1894. július 1-től; *Kárpáti József* segéderdőtiszt alkalmazva 1912. július 1-től; *Wurzinger János* I. oszt. erdőőr alkalmazva 1879. szeptember 1-től; *Szűcs Ferencz* I. oszt. erdőőr alkalmazva 1904. február 1-től; *Kovács Károly* I. oszt. erdőőr alkalmazva 1900. szeptember 1-től; *Wurzinger József* II. oszt. erdőőr alkalmazva 1908. április 1-től; *Kiss József* II. oszt. erdőőr alkalmazva 1909. február 1-től; *Böhm István* II. oszt. erdőőr alkalmazva 1911. december 14-től”.¹⁰⁸

Ugyancsak a 24 kgy./2811/1912. sz. közgyűlési határozat rendelkezett az erdőőrök ingyenes orvosi kezeléséről és gyógyszerellátásukról, amik költségeit a város magára vállalta. Ugyancsak mentesítve voltak a kutyaadó és a kerékpáradó fizetése alól is.¹⁰⁹

A város vezetősége az erdészeti alkalmazottak részére a havi járandóságikon felül még további juttatást is biztosított. 1910-ig mind az erdőmester, mind az erdőőrök részére az eladott fatermékekből származott bevételek 5 %-át „*erdészeti illeték*” címen számfejtették. Ennek 33 %-a az erdőmestert, 67 %-a a hét erdőőrt illette. Az erdőőrök ezeken kívül még a legeltetés utáni bevételnek az 5 %-át „*örzési díj*” címen vették fel. Ez a juttatás a legeltetés gyakrabbi ellenőrzését és a tilosban való legeltetés megakadályozását célozta.¹¹⁰

1901-ig - az 1844. évi 2902. szám alatt kibocsájtott „Szolgálati utasítás” 28. §-a alapján - az erdei kihágásokból befolyt büntetéspénz felét a feljelentő erdőőr, másik felét az erdőmester beneficium (szolgálat) címén kapták.¹¹¹

A városi erdőben alkalmazott erdőőrök fő *munkaköre* volt az erdei faki-termelések vezetése, az ápoló- és nevelővágások, az egyéb erdőművelési (csemetekerti, erdősírtési és ápolási) munkák irányítása, a faanyagszállítás ellenőrzése, az erdő őrzése, kerületének gyakori bejárásával, az erdőtüzek oltásának vezetése, az erdei kihágások megakadályozása. Napi munkájáról, az erdővel kapcsolatos minden eseményről az erdőtörvény 41. §-ában elrendelt „erdei napló” - (szolgálati könyv) -ban kellett beszámolniuk. Az erdei kihágásokat az erdőhivatal részére havonta kellett bejelenteniük.

Az erdő őrzésébe, így a kihágások megakadályozására esetenként a város által alkalmazott „*hegyi pásztorok*”-at is bekapcsolták. Ezek őrzési területei: Havihegy, Középdaindol, Kisdaindol, Bálics, Szkókó, Kálvária, Felsőgyűkés, Lámpás, Bánom, Rigóder, Nagypostavölgy, Kispostavölgy voltak. Járandóságuk havi 26 forint volt, ezenkívül a tél kezdetén és a derekán az erdészet a tanyáikra egy-egy szekér botfát szállított.¹¹²

Az 1914-ben kitört világháborúban az erdészeti alkalmazottak közül mindössze két fő vonult be rövid időre katonai szolgálatra. Az ország gazdaságát és iparát a hadiipar szolgálatába állították, így ellátási - az erdőőrök ruha- és lábbeliellátásában - nehézségek állottak elő olyannyira, hogy a háború utolsó két évében ezt - ezek természetbeni kiszolgáltatása helyett - a város pénzben váltotta meg.

5.2 A fakitermelési munka és a munkások

A városi erdőhivatal fahasználatával elsősorban a város saját szükségletét biztosította. Ennek kitermelése, valamint a szénbányák igényeinek a kielégítése után a vágásterületen kijelölt, de ki nem termelt fákat tövön a legtöbbet ígérőnek - árverés útján - adták el. (7. melléklet.) A városi tanács mérnöki és gazdasági hivatala az erdőmester részére minden év szeptemberéig a város tűzi- és épületifa-szükségeit megadta, aki ennek a kitermeléséről, majd beszállításáról gondoskodott. Az „*Első Császári Királyi Szabadalmazott Duna-gőzhajózási Társaság*” (Erste k. k. priv. Donau-Dampfschiffahrts Gesellschaft) szerződésben lerögzített faigényét az erdőmester helyszíni kijelöléssel biztosította, a fa kitermelését a bánya saját munkásaival végeztette el. Az erdőhivatal a favágóit a város lakosai közül, dobszó útján biztosította:

„akik az erdőben favágásra igényt tartanak, vasárnap szeptember 27-én az erdőhivatalban jelentkezzenek. A favágási díj szállás erdőben hasított fa után 1 forint 45 krajczár, minden 4 km (köbméter) fűrészelt, vagy vágott ágfa után 85 krajczár”.¹¹³ Tripammer Károly munkába állása után a fa tövön való eladása fokozatosan csökkent, és a fa kitermelését az erdőhivatal szerződött munkásokkal végeztette. Ezekben a szerződésekben az erdőhivatal a munkába veendő osztagok (erdőrészletek), osztagonként a munkabérek feltüntetésén kívül - minthogy az idegenből szerződött munkások állandóan az erdőben maradtak -, a szállás elkészítéséhez a szükséges faanyagot, fekvőhely részére zsupszalma biztosítását is tárgyalta. A munkások részére az élelmük kiszállítására kéthetenként egy szekérfogatot is biztosított. Kifogástalanul végzett munka után 30 forint „borilleték”-re is jogosultak voltak.¹¹⁴ A gyéritési munkák (áterdőlés) végzése napszámban történt. A napszám 80 krajcár, illetve 1 forint volt, a munkahelynek a várostól való távolságának a függvényében. Az új pénznem: a korona behozatala után a napszám 1 korona 40 fillér, illetve 2 korona volt. Ezért naponta 2 úrm³ tűzfát kellett kitermelni és sarangba rakni. A sarangot sarjerdőben 1,07 m, szálerdőben 1,05 m magasra kellett rakni. A sarang hossza 1 m, illetve ennek a többszöröse lehetett.¹¹⁵

A favágókat az erdőhivatal *baleset* ellen 1908-tól kezdve a *Munkáspénztárnál* biztosította. Ezt azonban már 1910-ben le kellett állítania, mert a favágókat az ipari munkások kategóriájából törölték. Halálos balesetet szenvedett munkás családja részére a város egyszeri, nagyobb összegű segélyjuttatásával tudott segíteni.¹¹⁶ **(8. melléklet.)**

A bányák és a város szükségletein kívül az erdei választéktermelés a város fejlődésével is lépést tartott. 1912-ben Pécs város közlekedésének modernizálása érdekében *villamosvasút* építését határozta el. A villamos vaspályájának lefektetéséhez szükséges *talpfákat* a városi erdőhivatalnak kellett biztosítania. Talpfafaragókat Aradról sikerült szerezni, akik az 1912-1913. év telén 3500 db 2,20 m hosszú, 14/20 és 16/20 keresztmetszetű tölgy talpfát, a megállapodás szerint, darabonként 50 fillérért, a 250 db váltótalpfát folyóméterenként 40 fillérért faragták. Az alacsony kereset miatt 1913 februárjától új szerződést kötöttek a talpfafaragókkal úgy, hogy a „közbenső talpfák” darabjéért az erdőhivatal 80 fillért, a váltótalpfák köbméteréért 10 koronát, közelítésükért darabonként 90 fillért fizetett. A Villamosvasút-vállalat a talpfák darabjéért 4 forintot, a váltótalpfák köbméteréért 80 koronát adott.¹¹⁷ A talpfatermeléshez a Pécsi Közigazgatási Bizottság Gazdasági Albizottsága rendkívüli fahasználatot engedélyezett. Itt kell megjegyezni azt, hogy 1913-ban az erdészeti bizottság szerepét és feladatait az 1913. évi X. tc.-ben foglaltak alapján a *közigazgatási bizottság gazdasági albizottsága*

vette át, a következő szervezéssel: elnök: a főispán, helyettese: a város polgármestere, jegyző: az elnök által esetenként kijelölt személy, azonkívül 2 erdészeti szakértő és 2 gazdasági szakértő.¹¹⁸

A háború folyamán a fakitermelésbe a *hadifoglyokat* is bekapcsolták. Mintegy 50 fő végzett ilyen munkát. Ezek élelmezése az erdőhivatal feladatát képezte. Lerongyolódott ruháik és lábbeliök miatt a hideg idő beálltával ezt a munkát leállították.¹¹⁹ A háború elhúzódásával a fakitermelési munkák munkabére évről évre emelkedett. Így:

		hasáb	dorong(ág)	
1914/1915-ben	1 ürm ³	1,10-1,30	0,60-0,80	korona
1917-ben	1 ürm ³	3,00	2,00	korona
1918-ban	1 ürm ³	8,00-9,00	6,00-7,00	korona. ¹²⁰

A „favágóknak” hivatali igazolás esetén a háborúba bevonulniok nem kellett. (9. melléklet.)

5.3 Faanyagszállítás

A városi erdőben kitermelt faanyag szállítása 1913-ig pécsi és Pécs-környékbeli fuvarosokkal kötött szerződés alapján történt. A szerződésben a szállítandó faanyag helyét, mennyiségét, a szállításért ölenként fizetendő díjat és határidőket rögzítették, egyben a fuvarosok nyilatkozatot adtak arról, hogy a munkát károkozás nélkül hajtják végre, az esetleges károkat megtérítik, a határidő be nem tartása esetén (vis maiort kivéve) az erdőhivatal jogosult volt a faanyag szállítását a fuvarosok terhére, másokkal elvégeztetni.¹²¹ Szállítmányonként az erdőőr egy-egy fuvarbárcát állított ki. (10. melléklet.)

Az erdő talajának védelmében tilos volt a tűzifa „buktatása”, a rönkök vonszolása pedig csak akkor volt megengedett, ha a talajt hótakaró borította. A tűzifának az erdőből a városba történő szállításáért az erdőhivatal ölenként - a távolságtól függően - 4-5 forintot fizetett.¹²²

A fuvarosok megbízhatatlansága miatt az erdőhivatal részére a faanyag fuvarozása sok gondot és bosszúságot okozott, ezért az erdőmester 1907-ben a város részére javaslattal élt, és egyben annak hozzájárulását kérte egy *erdészeti fogatgazdaság* felállítására. Ezt a városi tanács akkor elutasította.¹²³ Erre csak 1913-ban került sor, amidőn *Tripammer Károly* gazdasági számitással bebizonyította ennek gazdaságosságát. Így még abban az évben 10 pár

lovat, 10 000 koronáért és 10 pár igásszerszámot 1100 koronáért, ugyanakkor 10 db erdei fuvarozásra alkalmas igáskocsi leszállítására versenytárgyalást hirdettek.¹²⁴ A kocsisokat 20 koronás heti bérrel alkalmazták. Munkájuk közvetlen ellenőrzését és irányítását a kocsimesterre bízták, aki ezért 22 korona hetibért kapott. A lovak heti orvosi vizsgálatát állatorvossal kötött szerződés biztosította.¹²⁵ Az erdőmester részére „erdei kocsi” (tiszi fogat) beszerzésére a városi közgyűlés ellátmányt biztosított.¹²⁶ Mind a kocsimester, mind a kocsisok a fogatgazdaság rentabilitása esetén jutalomban részesültek, az erdőmesternek pedig a fogatgazdaság tiszta jövedelmének 10 %-a jutalékként járt.¹²⁷ 1914-ben a fogatgazdaság tiszta jövedelme 57 366 korona, teljesítménye 5 856 űm³ hasáb-, 18 414 űm³ dorong tűzifa, 300 űm³ gyéritési anyag, 500 m³ fűrészlónk, 400 m³ bányafa és 12 000 db bányaléc leszállítása volt. A fogatgazdaság részére az erdőhivatal Pauncz Lipót *Felsőmalom utca* 5. számú házában istállóját évi 1000 korona, a kocsimester részére ugyanott egy lakást, évi 240 korona bérért biztosította.¹²⁸ (11. melléklet.)

Az 1914-ben kitört világháború okozta eleinte lassú, majd felgyorsuló infláció a fogatgazdaságnál is éreztette hatását. A háború a fogatgazdaság működésében nagyobb nehézséget nem okozott, mindössze három ló katonaság általi igénybevétele történt. A lovak részére szükséges takarmányt is csere útján sikerült mindvégig biztosítani. A kocsisok pedig a katonai szolgálat alól mindvégig mentesítve voltak.

5.31 Az erdei utak

A faanyagának az erdőből való kiszállítása sokáig a rendkívül időjárás-érzékeny földutakon történt. Bár a remeteréti, pécsváradi és az orfűi utak szélesítése azok gyorsabb kiszáradását, így a biztonságosabb anyagszállítást segítette elő, a lompási, a melegmányi, a nagymélyvölgyi és a kismélyvölgyi erdei utak szélesítéséhez az erdészeti bizottság nem járult hozzá, annak ellenére, hogy a földutak karbantartása, a kerékvágások elsimitása az erdőhivatal költségvetését eléggé megerhelte.¹²⁹ Az erdőmester 1907-ben ezzel kapcsolatban a városi tanácsnak jelentette: „A városi erdők közlekedési viszonya rossz, szilárd alappal bíró közlekedési út egyáltalán nem létezik, a fuvarköltség aránytalanul magas, kisebb értékű fa kiszállítása nem érdemes”.¹³⁰ A város közigazgatási bizottsága ezt azzal utasította el, hogy „az erdőben szilárd makadám utak építése mellőzendő, mert egy-két erdei útnak makadám burkolattal való ellátása nem felelne meg a célnak”. 1909-ben *Pánczél*

erdőfelügyelő a város vezetőségének figyelmét nyomatékosan felhívta egy makadám főút létesítésére.¹³¹ Az útépités kérdése csak az idegen megszállás megszűnte után került újból terítékre.

5.4 A városi erdők kulturális, szociális és kegyúri terhei, „adományfák”

A város mérnöki és gazdasági hivatala a város saját épületi- és tűzifaszükségletét az erdőhivatal részére időben jelezte, ugyancsak részletes kimutatást kapott a kulturális és szociális célból juttatandó tűzifákról is. Az első ilyen irányú kimutatás a városi erdőhivatal irattárában 1871-ből származik.¹³²

Az 1889-ben összeállított kimutatás *három jogcímen* juttatott ingyenesen tűzifát: „Város által kiszolgáltatandó fa a *tényleges állapot szerint*: Miasszonyunk zárda szegénysorsú gyermekek ingyenes taníttatása fejében 108 m³, Városi közkórház 108 m³, posta, távirda igazgatóság 58 m³, kir. Főreáltanodának 176 m³, vámházaknak 12 m³, erdei és mezőőröknek 88 m³, vágóhídfelügyelőnek 14 m³, összesen 564 m³.

Jótekonysági és egyéb célból: Izraelita tanodának 44 m³, Jótékony nőegylet 36 m³, Izraelita nőegylet 16 m³, Tanítóképezde 14 m³, cath. legényegylet 22 m³, Városi Rudolfinum árvaház 160 m³, nőegyleti gyermekkert 22 m³, Mayerhofer szegényügyeleti kezelő részére 8 m³, Suha Rezső és Sághei alerdész 28 m³, együtt 350 m³.

Házi szükséglet: Bányatelepítványi Alapítványi Hivatal 30 m³, Szigeti külvárosi néptanodának 76 m³, Belvárosi néptanoda 64 m³, Felsővámház-utcai néptanoda 70 m³, Ágoston téri néptanoda 50 m³, Polgári leánytanoda 52 m³, Városi téglaház évi átlag szerint 1200 m³, városi magisztrátus szorosan vett házi szükségletre 1000 m³, összesen 2542 m³.¹³³

1907-ben már választékonként mutatták ki a „város által kiszolgáltatandó” tűzifát:

Juttatandó neve:	Bükk	Tölgy	Bükk	Ágfa
	hasáb		göcs	kevert
	köbméter			
	9,06	8,06	8,06	6,06
	korona			
Izraelita tanoda				44
Jótékony nőegylet				36
Szigeti vámház				4
Siklói vámház				4

Juttatandó neve:	Bükk hasáb	Tölgy	Bükk göcs	Ágfa kevert
Budai vámház				4
Legényegylet				22
Szigeti külvárosi tanoda		100		
Matessa árva ház intézet		40		
Városi major		350	450	
Elemi tanoda			70	
Nőzárda			108	
Vámház úti tanoda			48	
Ágoston téri tanoda			48	
Budai új Herbert tanoda			70	
Polgári leányiskola		66		
Szegényház	36		72	
Bányatelepi rendőrhivatal		38		
Reáltanoda		220		
Erdő- és mezőőrök				72
Suha Rezső			16	8
Tripammer erdőtiszt			12	
Izraelita nőegylet				16
Belvárosi leánytanoda				48
Bányatelepi tanító			10	
Városi csordások				8
Szigeti külvárosi óvoda				22
Sörház utcai iskola			12	
Polgári fiúiskola		32		
Lovas mezőőrök				16
Hegypásztorok				104
Új vágóhíd			80	
Fekete Mihály I. főügyész			8	
Nick Lajos tiszti ügyész			8	
Két óvónő				4
Menház			12	
Új vízműtelep			40	
Két tanítónő				6
Vinczellér iskola				104
Összesen: (kőbméter)	36	846	1 064	522
			2 468 m ³	
Összesen: (korona)	326,16	6 818,76	8 575,84	3 163,32

A város által ingyenesen juttatott 2 468 m³ tűzifa értéke 18 884,08 korona volt.¹³⁴ 1914-től a misinai toronyór részére évi 14 őr³ ágfa, a belvárosi templom sekrestyéjének a fűtésére évi 4 őr³ ágfa, a Pálos-rendi kolostor részére pedig évi 8 őr³ ágfa kiutalása és házhoz szállítása történt.¹³⁵ (12. melléklet.)

A város szegényeinek lehetőségük volt az erdőben saját szükségleteik kielégítésére *száraz- és hulladékfa gyűjtésére*. Az 1879. november 25-iki városi tanácsülésen hozott határozattal a szárazfa gyűjtését április 24 - szeptember 29-ig hetenkint csak egy, a hétfői napokon, szeptember 30 - április 23-a között két napon, hétfő és pénteki napokon engedélyezte.¹³⁶ 1894-ben további megszorítás történt, amennyiben az erdőtüzek megakadályozása érdekében a hulladékfát kizárólag a vágásterületen gyűjthettek. 1895-ben „a város köztörvényhatósága az 1895/96 téli idényre a szárazfaszedésre jogosultak részére fajegyeket” adott.¹³⁷ Az üzemtervi revízió alkalmával „Pécs sz. kir. város köztörvényhatóságának 1899 évi február 25.-én tartott közgyűlési 23/1687 sz. végzés értelmében összeállított szárazfaszedők névsora” összesen 1517 személyt sorolt fel.¹³⁸ 1908-ban a pécsi munkanélküli munkások a mindennapi fagyűjtés engedélyezését kérték, ezt a város közgyűlése 1908. november 1-jétől 1909. március 31-ig heti 3 napon: hétfő, szerda és pénteki napokon engedélyeztette. 1909-ben a városi közgyűlés a 252 kgy./24739 tan./1909. számú határozatával a szárazfaszedést a következők szerint szabályozta: 1. csak szegény, állandó pécsi lakos végezhet szárazfagyűjtést. Ezen feltételeket az erdőhivatalnál kellett igazolniok; 2. az erdőhivatal névre szóló bárcát állított ki, amit az erdőőrnek fel kellett mutatniuk és másra átruházni tilos volt; 3. a szárazfagyűjtésre jogosult gyermekével együtt gyűjthetett; 4. a téli hónapokban, november 1-től április 30-ig heti három, hétfő, szerda, pénteki napokon, május 1-jétől október 31-ig heti 1 napon, pénteken volt a fagyűjtés engedélyezve; 5. a szárazfagyűjtés csak a vágásterületeken visszahagyott gallyfákra, továbbá egyéb helyeken a földön fekvő hulladékfára volt engedélyezett, ezeket a területeket az erdőhivatal esetről esetre állapította meg; 6. az erdőbe fejszét, fűrészt magukkal vinni tilos volt; 7. a gyűjtött fa eladását a város tiltotta.¹³⁹ Az 1914-ben kitört világháború folyamán sok frontszolgálatot teljesítő katona családja leszegényedett. Ezek részére a város a téli tüzelőanyagot 50-50 kg-os, esetenként adott tűzifával biztosította.¹⁴⁰ Pécsnek az S.H.S.-hadsereg által történt megszállása az állampolgári fegyelmet fellazította, ami a hulladékfagyűjtés addigi rendjét teljesen felborította.

5.5 Pécs város lakóinak tűzifaellátása, városi faraktár

A városi tanács azon polgárai részére, akik tűzifaszükségletüket nem tudták az erdőben biztosítani, *faraktár* létesítését határozta el. A város 1897-ben a „Budai külvárosi termőföldek északi részén kitűzött területen” kezdte a tűzifa raktározását.¹⁴¹ Minthogy a kezdeményezés bevált, néhány év múlva a területen irodát, a raktáros részére lakószobát építettek és a raktárterületet bekerítették. A fa eladását a város javadalmi hivatala végezte, és a faraktáros csak a hivatal által kiállított és befizetést igazoló bárcára adhatta ki az anyagot. A javadalmi hivatal a faeladásból származott bevételt a városi pénztárba naponta befizette. A faraktári anyagkezelést évente többször bizottságilag felülvizsgálták (rovancsolás).¹⁴² A kedvező eladási ár miatt a faraktár forgalma megnőtt, ezért területét 1914-ben meg kellett nagyítani, amire azért is szükség volt, mert a sarangolt fa eladása mellett fűrészelt és aprított tűzifa árusítását is aránylag kedvező áron megkezdte. 1916-ban a faraktárban 5000 koronás költséggel „villamos erőre berendezett fűrészelő és aprítógépet” állítottak munkába.¹⁴³ Ezt a háború után leállították.

5.6 Az erdőt érintő károsítások

5.61 Az emberi károsítások

Az erdőt legérzékenyebben érintő károsításokat az *emberi gondatlanság* okozza. Az 1879. XXXI. tc. (erdőtörvény) 113. §-a csak a „közutakon” való járkálást engedélyezte. Pécs köztörvényhatósága a városi erdőben való mozgást még szigorúbban szabályozta. Az iskolák, csoportok vagy magánszemélyek erdei kirándulásaihoz írásbeli engedély volt szükséges. Ezt a kilencszázas évekig a városi tanács állította ki.¹⁴⁴ (13. melléklet.)

„A kormányhatalom által előírt madarak és fák napja megtartása céljából” az iskolákban 1910-ben történt intézkedés. A város ezt úgy szabályozta, hogy „az erdőket a tanulók kíséret és felügyelet mellett” látogathatják.¹⁴⁵ Mindezek az intézkedések az *erdőtűzek* megakadályozását szolgálták. Ugyanez a cél vezette az erdészeti bizottságot, amely az 1881. május 12-iki ülésen úgy rendelkezett, hogy az erdőtől 100 méteren belül a tűzgyújtást megtiltotta.¹⁴⁶ A városi erdőben a legnagyobb tüzet 1890-ben jegyezték fel,

amidőn a Tettye feletti erdőben akkora tűz pusztított, hogy azt csak 150 munkással sikerült lokalizálni, majd pedig fokozatosan, idővel eloltani.¹⁴⁷

Az évi tüzesetek száma 4-6 volt, ezek legtöbbször *alomtűz* volt, eloltásukat az erdőőrök szervezték és vezették. 1909-től a misinai kilátónál a város állandó tűzöri szolgálatot állított be, havi 40 korona munkabérral.¹⁴⁸ 1918-ban a sarjerdőben 16 kat. hold területen volt súlyos erdőtűz. A háborút követő délszláv megszállás idejében az erdőtüzekről feljegyzés nem történt.

Az erdő károkozói közül az „előkelő helyet” a *fatolvajok* foglalták el. Az *erdei kihágások* által okozott kár anyagi és biológiai kárként jelentkezett. Az előző az erdőben felsarangolt tűzifa megdézsmálásából és/vagy egyes álló fák „kiszállalásából”, az utóbbi az erdősítésekben és a tilos, vagy tiltott erdőrészekben folytatott legeltetésből állt. A kilencszázas évek elején általában havonta 15-20 erdei kihágót értek tetten. Az erdei kihágások nyilvántartását az erdőhivatal havonként három példányban állította ki, amelyből egy példány a városi számvevőség, egy példány a városi rendőrkapitány, később a „községi bíróság” részére került továbbításra, egy példányt pedig az erdőhivatal irattárába helyeztek el.¹⁴⁹ Az erdei kihágások között az is előfordult, hogy a városi tanács 1898. április 29-iki ülésének határozatával értesítette *Mutnyánszky Béla* ügyvédet, hogy „*Hatinác Zoltán* erdőőr jogosan lőtte le *Hájek Fülöp* lúdait, mert erre fellebbvalójától utasítást kapott, előzőleg pedig figyelmeztették, hogy a ludakat az erdőből távolítsa el”.¹⁵⁰ Az erdei kihágások száma évenként nagyjából az első világháború végéig azonos volt, ami az erdő szigorú őrzésének és a város szociális intézkedéseinek volt tulajdonítható.

Az erdei kihágások után kiszabott pénzbüntetés fele az 1901. évi XX. tc. 23. §-a szerint az államot (Országos Erdei Alapot), másik fele a „községi szegényalapot” illette. Amennyiben a kihágást elkövetővel az erdőhivatal kiegyezett, az így megállapodott összeg 4/5-e az Országos Erdei Alapot, 1/5-e a Rudolfinum árvaházat illette.¹⁵¹ Későbbi rendelkezések szerint a kiegyezett összeget három részre kellett felosztani, egyharmada *kártérítés* címén az erdőbirtokost illette, a *pénzbüntetés jelleggel bíró* második harmad egyik felét a városi szegényalap, a másik felét az államkincstár (Országos Erdei Alap) részére kellett átutalni, a harmadik harmada az erdőőri személyzetet illette.¹⁵²

A kihágások által okozott kárérték meghatározásához az *Erdei érték- és árszabályozás* adott segítséget. Az 1879. XXXI. tc. 85. §-a elrendelte az érték- és árszabályzat három évenkénti, szükség esetén akár gyakrabbi, összeállítását abból a célból, hogy „az eltulajdonított dolog értékének és a kártérítési összegnek, valamint a hajtópénzek megállapítása végett mindenik

közigazgatási bizottság saját területe számára a kir. erdőfelügyelőkkel egyet-
 értve egy - ha a vidék különböző részeinek e tekintetben jelentékeny külön-
 bözések mutatkoznak több - érték és árszabályzatot állapít meg és azt a
 földművelés- ipar- és kereskedelmi miniszternek jóváhagyás végett fölterjeszti,
 s jóváhagyás után közhírré teszi." Az erdőtörvényben előírtak alapján adta ki
 a földművelés- ipar- és kereskedelemügyi miniszter a 24432/1881. számú
 rendeletét, amelynek alapján készítették el Pécs sz. kir. város számára az első
 érték- és árszabályzatot: „Érték és árszabályzat Pécs sz. kir. város számára”
 „Választék

		Tölgy	Kőris	Vegyes
		egységár (forint)		
Épületfa 25 cm átlag átmérő 8 mm hosszú alul		6,50	6,80	6,40
" " " " " " " " felül		8,50	8,80	8,40
		Tölgy	Cser, Bükk	Vegyes
Hasábfá jó	m ³	2,32	3,88	3,20
Hasábfá selejtes	m ³	1,58	2,64	1,86
Dorong vastagabb	m ³	1,49	2,40	1,94
Dorong vékonyabb	m ³	0,80	1,49	1,18
Tuskófa	m ³	1,14	1,95	1,54
Gallyfa	kétfogatós	0,85	1,20	0,88
Dült és szárazfa	szekér	0,85	1,20	1,02
Hulladék és forgács	szán	0,53	0,70	0,63
Száraz kéreg	szekér	0,35	0,65	0,50
Szarufa	1 darab	0,45	0,30	0,35
Távirdapózna	1 darab	0,80	0,70	0,80
Erdei lécz	1 darab	0,20	0,15	0,18
Szekér rúd	1 darab	0,50	0,45	0,50
Szőllő karó	1 darab	0,02	0,02	0,02
Paszuly karó	1 darab	0,01	0,01	0,01
Ültönzők, csemeték és sarjak				
1-5 éves ültönzc	1 ööl	0,04	0,04	0,04
6-8 éves ültönzc	1 ööl	0,06	0,06	0,06
Gubacs	1 hl.	8,00		
Makk	1 hl.	4,00		
Mogyoró	1 liter	0,24		
Erdei fű és zöldfalomb	2 fogatú	1,60		
Száraz lomb	1 szekér	1,00		
Korhadék föld	szán	0,30		
Agyag, gelencsér föld	szán	1,05		

„153

Ezt 1882-re tökéletesített formában állították össze, és - a miniszteri jóváhagyás után - osztották szét az erdészeti bizottság tagjai között.¹⁵⁴ A helyi érték- és árszabályzat érvényét vagy meghosszabbították, vagy - a szükségnek megfelelően - újat állítottak össze. A második erdőtörvény, az 1935. IV. tc. 266. §-a az erdő- és árszabályzat összeállítását továbbra is az elsőfokú erdőrendészeti hatóságra (közigazgatási bizottság gazdasági albizottság) bízta, amely az erdőfelügyelő, a vármegyei gazdasági felügyelő és az erdőtulajdonosok meghallgatása után állíthatta csak össze a 3 évre érvényes „erdei árszabályzat”-ot. Az inflációs időkben (1917-1924, 1945-1946) ezek jelentőségüket elvesztették. (14. melléklet.)

5.62 Az erdőt ért biotikus károsítások

A földművelésügyi minisztérium az országosan fellépett erdei károsítókról az erdőbirtokosokat értesítette, egyben ismertette a károsításaikat is. A városi erdőben sem az *akác pajzstetű*, sem az „*apáczagypocsz*” (*Limanthria monacha*), sem a „*fenyőzökér*” (*Lophyrus (Diprion) pini*) nem volt fellelhető. Komoly károsítást a *cserebogarak* okoztak. A pajorjai ellen szénkénegezéssel már 1895-ben védekeztek.¹⁵⁵ Az imágók ellen Pécs rendőrfőkapitánya adott ki gyűjtési utasítást: reggel lerázni a fákról és forró vízzel leforrázni. Arra is felhívta a figyelmet, hogy sertéssel ezeket feletetni tilos. Ezt az utasítást a rajzási években megismételte.¹⁵⁶